

**MUHÂKEMETÜ'L-LÜGATEYN'DEKİ TÜRK ORDU
TEŞKİLATINA AİT TERİMLERİN
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ**

Oktay BERBER*

ÖZET

Ali Şîr Nevâyî, Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü ispatlamak gayesiyle hazırladığı Muhâkemetü'l-Lügateyn adlı eserinde, Türkçeye ait dil hususiyetlerini deliller göstererek aktarmıştır. Bu açıdan bir çeşit dil bilgisi kitabı olarak önem arz eden eserin, bir başka önemli yanı, Türk kültürü hakkında değerli bilgileri içermesidir. Çünkü Nevâyî, eseri hazırlama amacına hizmet eden delilleri sıralarken, Türklerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşantısı içerisinde harmanlanmış pek çok terimi kullanmıştır. Çalışmamızda Ali Şîr Nevâyî'nin açıklamalı olarak kullandığı bu terimlerden yola çıkarak, Türk ordu teşkilatı içerisinde yer alan on sekiz kavrama ve bu kavramların daha önceki ve sonraki dönemlerdeki karşılıklarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Muhâkemetü'l-Lügateyn, Türkler, ordu, teşkilat, terimler

**COMPARATIVE EXAMINATION OF TERMS OF
TURKISH ARMY ORGANIZATION IN
MUHÂKEMETÜ'L-LÜGATEYN**

ABSTRACT

In his work called Muhâkemetü'l-Lügateyn prepared with the goal of proving the superiority of Turkish to Farsi, Ali Şîr Nevâyî has conveyed the language particularities of Turkish via showing evidences. Viewed from this angle, it's a kind of grammar book, and another important aspect, contained valuable informations about Turkish culture. Because Nevâyî uses a lot of terms blended within the social, cultural,

---

* Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, oktayberber@hotmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

economic and political life of Turks while listing the evidences serving his purpose to edit this work. In our study, starting with these terms employed annotatively by Ali Şîr Nevâyî, eighteen concepts included within Turkish army organization and equivalents of these concepts in the antecedent and subsequent periods shall be included.

Key Words: Muhâkemetü'l-Lügateyn, Turks, army, organization, terms.

Giriş

Çağatay edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri sayılan Ali Şîr Nevâyî¹ tarafından yazılan ve iki dilin karşılaştırması anlamına gelen *Muhâkemetü'l-Lügateyn* adlı eser, Türkçenin en az Farsça kadar gelişmiş bir dil olduğunu göstermek maksadıyla hazırlanmıştır. Eserin giriş bölümünde dil konusunda genel bir bilgi veren Nevâyî, Arapçayı, Kuran dili olması sebebiyle kutsal olarak değerlendirdiğinden, bu dili diğer dillerden farklı bir noktaya koymaktadır. Daha sonra Türkçe, Farsça ve Hintçeyi de asıl dillerin kaynağı olarak göstermek suretiyle, bu dilleri Nuh'un üç oğlu olan Yafes, Sam ve Ham'a dayandırmaktadır. Bu diller arasında Türkçenin neden daha üstün olduğu da yine Nevâyî tarafından aktarılmaya çalışılmıştır².

Eserin yazımında Nevâyî, delillerini somut örneklerle aktarmaktadır. Onun kullandığı bu örnekler ise geleneksel Türk sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatında yer alan kavramlardan müteşekkil olup, eserde bu kavramların Türk dil kurallarına göre açıklamalarına yer verilmektedir. Bu açıklamalara dikkat edildiğinde, Türklerin ordu teşkilatı içerisinde yer alan on sekiz kavram olduğu görülecektir. Çalışmamızda bu kavramları daha iyi aktarabilmek amacıyla genel olarak Türklere ordunun ne gibi özelliklere sahip olduğu üzerinde durulacak, ardından *Muhâkemetü'l-Lügateyn*'de kullanılan kavramlar, eserin yazıldığı dönemin öncesi ve sonrasıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

¹ Ali Şîr Nevâyî hakkında geniş bilgi için bk. A. Zeki Velidi Togan, "Ali Şîr", *İslam Ansiklopedisi*, C. I, M.E.B. Yay., İstanbul 1978, s. (349-357); Aynur Öz Özcan, "Çağdaş Özbek Edebiyatında Ali Şîr Nevâyî", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 3 (Eylül 2007), s. 141-155

² Ali Şîr Nevâyî, *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, Haz. Sema Barutçu Özönder, TDK, Ankara 1996, s. 167-169, 202-203

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

1. Genel Hatlarıyla Türklerde Ordu

Türk tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan Türk ordusunun zamanla doğru orantılı olarak sürekli gelişim kaydettiği görülmektedir. Köklü bir devlet geleneğine sahip olan Türkler için ordu da aynı oranda köklü ve kendini geliştiren bir yapı içerisinde. Bu bağlamda tarih boyunca pek çok devlet kuran Türkler için ordu düzeni son derece önemlidir. Çünkü tarih boyunca kurulan bu devletlerin güvenlikleri ancak güçlü bir ordu düzeni ile sağlanabilmiştir.

Bozkır kültürünün bir neticesi olarak, doğan her Türk, çocukluğundan başlamak üzere bir çeşit askeri eğitime tabi tutulur, hatta adını bile elde ettiği bir başarı ya da kahramanlığı ile kazanır³. Çocukluğundan beri eğitime tabi tutulan Türkler, savaşçı özellikleri ile elde ettikleri yeteneği sürekli canlı tutmak suretiyle, hazır asker gibi işlev görürlerdi. Konar-göçer bozkır kültürünün çok büyük payı olan bu durum, Türklerin ordu-millet olarak adlandırılmalarına sebep olmuştur. Bu sebeple de Türk kültüründe askerlik oldukça kutsal bir görev olarak düşünülmektedir.

³ Erkeğin ad kazanması konusunda en önemli örneklerden biri Dede Korkut Destanlarında geçmektedir. Burada anlatılan hikâyeye göre; Kam Büre Bey'in Bamsı diye hitap ettiği oğlu bir gün arkadaşları ile birlikte ava çıkar ve gece dinlenmek için konaklarken başka bir yerde Bay Büre'nin tüccarlarının malları yağmalanmış, aralarından bir kişi kaçarak Oğuz Eli'ne gelir. Tesadüfen burada konaklamakta olan ve kim olduğunu bilmediği Bamsı ve arkadaşlarına rastlar, konuyu anlatarak onlardan yardım ister. Bunun üzerine Bamsı arkadaşlarına hareket emri vererek tüccarları yağmalayan kâfirlere ulaşır ve büyük bir kahramanlık göstererek onları öldürür. Daha sonra Bamsı'nın hayatını kurtardığı tüccar durumu Kam Büre Bey'e aktarırken hayatlarını ve mallarını yiğit bir kahramanın kurtardığını söyler. Bey bu yiğit kişinin kendi oğlu Bamsı olduğunu öğrenince artık oğluna bir isim verilmesi gerektiğini Oğuz Beylerine aktarır. Düzenlenen toplantı sırasında Dede Korkut gelerek şöyle der: "...Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun. Adını ben dedim, yaşını Allah versin". Dede Korkut Destanında yer alan bu hikâyenin geniş anlatımı için bk. **Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi**, Haz. Mustafa S. Kaçalın, Kitabevi, İstanbul 2006, s. 44-46; **Dede Korkut Hikâyeleri**, Haz. Pervin Ergun, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 52-56. Sözü ettiğimiz bu gelenek dışında Türk kültüründe ad verme ile ilgili daha pek çok ritüel de bulunmaktadır. Çocuğa ad verilirken bir tören düzenlenmesi, törende yemek verilmesi ve törende bulunan en yaşlı veya bilge bir kişi tarafından çocuğun adının konulması bir gelenektir. Ayrıca ailenin dini inancı, çocuğun uzun ve sağlıklı yaşaması isteği, ailenin erkek çocuk beklentisi gibi pek çok etken Türklerde ad verme geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Kısaca, Türklerde adlar belli bir geleneğe, inanca dayanmakta olup, Türklerin yaşadığı her dönemde ve coğrafyada benzerlik göstermiştir. Türklerde ad verme geleneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ercan Alkaya, "Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları", **Türk Kültürü**, C. XXXIX, S. 459, 2001, s. 442-448; A. Melek Özyetgin, "Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk'te Kişi Adları", **Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler**, Ötüken Yay., İstanbul 2005, s. 255-256

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Türk ordusunun genel karakteri incelendiğinde, sahip olduğu özellikler bakımından, diğer milletlerden farklı bir yapı arz ettiği görülmektedir. Buna göre, Türk ordusu ücretli askerlerden oluşmaz, ordu süreklilik arz eder ve ordunun temeli süvarilere dayanır. Bütün Türk erkekleri doğuştan birer asker oldukları gibi, sosyal yaşamın doğal bir sonucu olarak kadınlar da yeri geldiğinde savaşçı olmaktadır. Savaşa hazırlıklı olmak ise, konar-göçer yaşam tarzının getirdiği koşulların yanı sıra, bazen de özel organizasyonlarla sağlanabilmekteydi. Buna en güzel örnek, zaman zaman kağanların da katıldığını gördüğümüz sürek avlarının varlığıdır. Bu etkinlik yılın belirli aylarında yapılır, kağan ya da beylerin sevk ve idaresinde bir çeşit askeri talim özelliği gösterirdi. Bunun yanı sıra çocuklar, koyunların üzerinde ata binmeyi ve oklarla kuşlara nişan almak suretiyle de avcılığı öğrenmekteydiler⁴.

Eski Türk Yazıtlarında ordu kelimesi *sü* kavramıyla karşılanır⁵. Bilindiği üzere Türk ordu yapısı da Mo-Tun Yabgu (Mete) döneminde onlu sisteme göre düzenlenmiştir ve bu yapılanma modern ordu sisteminin bir örneği olarak görülmektedir. Bu yapılanmada en büyük askeri birliği on bin kişiden oluşan *tümen* oluşturmaktaydı. Ordunun başında ise *Sü-başı* dediğimiz, bugünkü manada genelkurmay başkanı, bulunmaktaydı. Bu bilgilerimizin kaynağı Türk ordu teşkilatı hakkında ilk verileri edindiğimiz MÖ. 3. yüzyıla kadar gitmektedir. O tarihten sonraki dönemlere ait olan, başta Çin kaynakları olmak üzere, gerek Kök Türk yazıtları ve gerekse diğer kaynaklar incelendiğinde, Türk ordu teşkilatı yapılanmasının sürekli gelişim gösterdiği görülecektir. Bu gelişime paralel olarak kullanılan kavramlar da kimi zaman ihtiyaca göre artmış, kimi zaman da değişikliğe uğramıştır. Örneğin Hun dönemine baktığımızda, *ordu* kavramının bir sınır garnizonu anlayışıyla başladığını görmekteyiz. Bu kavram daha sonra büyük ıktı sahibi beylerin ya da komutanların karargâhlarına kadar genişliyordu. Ordu sözünün bir başka anlamı da hakan ailesinin bulunduğu karargâh olarak geçmekteydi⁶. Bu manada

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Saadettin Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 75; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s. 281-292; Köksal Şahin, "Eski Türklerde Merkezi İdare", <http://www.akademiktarih.com/eski-turklerde-merkezi-idare.html>

⁵ "...sü sülepen dört iti birmiş, dört bulun kop yağı ermiş, sü sülepen dört bulundaki budunig kop almış... / ...asker (ordu) sevk edip dört taraftaki kavmi hep itaati altına almış..." bk. Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, TDK Yay., Ankara 1994, s. 29; "...sü yorıdı özümün öngra binga başı ıdı..." bk. Erhan Aydın, **Şine Usu Yazıtı**, Karam Yay., Çorum 2007, s. 34; "... bir yangıka sü yorıyın tidim..." Erhan Aydın, age., s. 40

⁶ Baheddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, C. 7, s. 3, 5

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ordu, hakanın ailesinin bulunduğu yer olması münasebetiyle, başkent anlamında kullanılmaktaydı. Ancak daha geç dönem Türk tarihine ve günümüze bakıldığında ordu kelimesi, devletin askeri birliğinin bütününe ifade etmektedir.

Zaman içerisinde Türk ordu teşkilatında meydana gelen değişiklikler genellikle hayat tarzının ve dönemin getirdiği bir takım ihtiyaçlar neticesinde gerçekleşmekteydi. Örneğin barutun icadı çok geçmeden Türk askeri birliklerinin içerisinde de yerini almıştır. Devletin coğrafi sınırlarının denizlere dayanması, askeri düzen içerisinde deniz kuvvetlerinin oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Zaman içerisinde meydana gelen bu değişimlere bir başka örnek ise, geleneksel Türk sosyal hayatının ilerleyen dönemlerde biraz daha yerleşikliğe doğru kaymasıyla oluşmuştur. Şöyle ki, konar-göçer yaşam tarzında hayatın içerisinde var olan zorluklar insanları hazır asker olarak yetiştirmeye zorlarken, bu hayat tarzının değişmeye başlamasıyla birlikte oluşan toprağa bağlılık, beraberinde profesyonel bir askerlik anlayışını gerektirmiştir. Çünkü yerleşik yaşam bir nevi korunması gereken büyük şehirlerin ifadesidir. Oysa konar-göçer hayat tarzında askeri birlikleri yine halkın kendisi oluşturduğundan ve çok büyük şehirlerin varlığından söz edemediğimizden gelişmiş bir askeri teşkilatlanma söz konusu değildir.

Eski Türk toplumunda konar-göçer hayat tarzı o kadar çok benimsenmiştir ki, yerleşikliğe geçildiğinde değişen hayat tarzı ile birlikte Türklerin savaşçı özelliklerini terk edeceği ve bunun sonucu olarak naif tabiatlı olacaklarına inanılmaktadır. Önemli bir Çin kaynağı olan *Eski T'ang Tarihi*'nde aktarılan bilgiye göre, Türklerin düşmanlarına karşı uzun zaman mücadele edebilmesinin nedeni, su ve otlakları izlemek suretiyle yaşanılması, oturulan yerin yani yerleşikliğin söz konusu olmamasıdır⁷.

Türklerde atlı birliklerin var oluşu ve silah kullanma yeteneğinin gelişmiş olması Türk ordusunu diğer milletlerin askeri teşkilatından ayıran önemli bir etkidir. Konar-göçer hayat tarzı ile bütünleşen bu ordu düzeni içerisinde atlı birlikler oldukça hızlı hareket edebilmeyi beraberinde getirmiştir⁸. Ayrıca Türklerin silah kullanmadaki hünerleri savaşlarda da başarı elde edilmesini sağlamıştır. Bu konuda yine *Eski T'ang Tarihi*'nde Tonyukuk'un

⁷ İsenbike Togan, Gülnar Kara, Cahide Baysal (haz.), **Eski T'ang Tarihi**, TTK, Ankara 2006, s. 53, 295

⁸ Önemli bir Çin kaynağı olan Shih-chi tarihine göre, Asya'nın en cins ve en uzun süre koşabilen atları Hunlar tarafından yetiştiriliyordu. Hatta Mo-tun Yü-çilerin saldırısından bu atlar sayesinde kurtulabilmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baheddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, TTK, 4. baskı, Ankara 2003, C. I, s. 6-8

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

izlenmesi gereken siyaseti aktarırken verilen örnekte, Türklerin silah kullanmaya alışık olmalarının, düşmana karşı verilen mücadelede başarılı olunmasının sebeplerinden biri olduğu vurgulanmaktadır⁹. Zaman içerisinde geliştirilen silahlar¹⁰ ve savaş meydanlarında uygulanan taktikler¹¹ Türk ordusunun önemli hususiyetlerinden birkaçıdır.

2. Muhâkemetü'l-Lügateyn'de Geçen Türk Ordu Teşkilatına Ait Terimler

Ali Şîr Nevâyî tarafından 1499 (H. 905) tarihinde yazıldığı bilinen *Muhâkemetü'l-Lügateyn* adlı eseri incelediğimizde, eserde Türk askeri teşkilatı içerisinde gösterebileceğimiz çeşitli kavramların yer aldığını görmekteyiz. Bu kavramlar, eserin yazılış gayesine göre, Türkçe ile Farsça'nın kıyaslanması için kullanılmış ve iki dilin birbirinden farklı yönlerini vurgulayan örneklerle birlikte aktarılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserde Türk ordu teşkilatı içerisinde yer alan on sekiz terime yer verilmiştir. Bu terimlerin anlamları Türk tarihinin çeşitli devirleri ile mukayese edilmek suretiyle araştırıldığında, eserin yazıldığı dönem olan XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başında Türk ordu teşkilatı hakkında genel bir bilgiye ulaşmak mümkündür.

⁹ *Eski T'ang Tarihi*, s. 295

¹⁰ Bu konuda verebileceğimiz en önemli örneklerden birisi Hun Hakanı Mo-tun zamanına aittir. Kaynakların belirttiğine göre, Mo-tun vızlayan bir ok çeşidi geliştirmiş, bunu askeri birliklerinin eğitiminde kullanmıştır. Çin kaynaklarında aktarılan bilgiye göre Mo-tun, tüm askerlerinden vızlayan okunun hangi yöne gittiğine dikkat etmesini ve okun gittiği yöne doğru herkesin ok fırlatmasını istemiş, bunu yapmayanların ya da tereddüt edenlerin başının kesileceğini ilan etmiştir. bk. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 7; Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, C. I, s. 213. Bahsi geçen vızlayan okun büyük bir askeri birlik veya ordu tarafından aynı anda atıldığı düşünüldüğünde, ortaya çıkacak sesin düşman psikolojisi açısından nasıl bir durum ortaya çıkaracağını tahmin etmek zor değildir. Ayrıca Türk okçuluğunun zaman içerisindeki gelişiminden de söz etmek gerekir. Bu konudaki en önemli örneklerden birisi ise, Osmanlı dönemindeki Türk okçularının atış rekorlarının Avrupa'da yakın dönemlere kadar kırılmamış olması olarak gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Priscilla Mary Işın, "Türk Okçuluk Araştırmaları ve Paul E. Klopsteg (1889-1991)", *Acta Turcica (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi)*, S. 1 (Ocak 2009), s. 233-236

¹¹ Türklerin savaş meydanlarında uyguladığı, herkes tarafından bilinen adıyla, Turan Taktiğidir. Bu savaş stratejisine göre düşmanla karşılaşmadan önce savaşın yapılacağı meydanın sağ ve sol tarafına birlikler yerleştirilir. Savaş sırasında Türk birlikleri düşmanla karşılaştıktan kısa süre sonra geri çekilir. Bunun üzerine düşman tüm kuvvetlerine hareket emri verdiğinde, düşman Türklerin savaştan önce asker sakladığı bölgeye kadar çekilmektedir. Düşman askerleri buraya ulaştığında saklanan askerlerle birlikte düşman üzerine topluca hücum edilmekte ve böylece yok edilmektedirler. İşte Türkler bu savaş taktiğine Kurt Kapanı, Kaz Ayağı veya Turan Taktiği adını vermektedirler. bk. Saadettin Gömeç, age., s. 81

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Nevâyî, eserinde Türkçe'de bazı kelimelerin sonuna *-çı* eki getirmekle bir meslek ya da yüksek bir memuriyet adı elde edilebileceğini, Farsça'da ise böyle bir kullanımın söz konusu olmadığını belirterek, bir takım örnekler vermektedir. Bu gruba dahil ederek verdiği örnekler arasında, Türk ordu teşkilatı içerisinde gösterebileceğimiz *korçı*, *kirek yarakçı*, *nizeçi*, *şükürçi*, *şilenci*, *cibeçi* terimleri yer almaktadır. Nevâyî'nin ifadesiyle bu terimleri Farsça söz varlığında bulmak mümkün değildir ve Sart adını verdiği Farsça konuşan unsurlar da Türkçe olan bu kelimeleri kullanılmaktadırlar¹².

Eski Türk devletlerinde kullanılan silah anlamındaki *kur*¹³ kelimesinden türemiş görünen ve Türkistan'da bir tür rütbe anlamına gelen *korçı* kelimesi, *Muhâkemetü'l-Lügateyn*'de Türk askeri teşkilatı terimleri arasında geçen ilk kelimedir. Çağatayca'da *korçı* kelimesini silahçı anlamında görmekteyiz¹⁴. *Muhâkemetü'l-Lügateyn*'nin çağdaşı eserlerden biri olan Babür'ün *Vekayi* adlı eserinde de *korçı* terimine rastlanmaktadır. Eserde silah anlamında *kurdan* türediği görülen *kurçı* tabiri silahşör, cebeci, ases, atlı asker, mîr-i şeb, zabtiye gibi anlamlara gelmektedir. Yine *Vakayi*'de *kur-beylik* mansıbı geçmektedir. Ayrıca Arat, kelime ile ilgili verdiği açıklamalarda, bu görevi yerine getirenlerden sorumlu kişi manasında *kur-başı* tabirini kullanmıştır¹⁵. *Korçı* teriminin orta zaman Türk dilinde de silahşör, cebeci, muhafız anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir¹⁶. Ayrıca Osmanlı Türkçesinde de yer alan kelime, bir zamanlar bellerine demir kemer bağlayan zırhlı askerin karşılığı olarak kullanılmaktadır¹⁷.

Muhâkemetü'l-Lügateyn'de geçen diğer bir kelime olan *kirek yarakçı* terimi ise silah ihtiyacını karşılayan silahçı, levazımataçı ya da silah zanaatkârı gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır¹⁸. Gerek, ihtiyaç, lazım anlamlarındaki *kergek* (*kirek*)¹⁹ veya *Divanü Lûgat-it-Türk*'teki haliyle *kerek*²⁰ ile fırsat, imkân anlamındaki

¹² Alî Şîr Nevâyî, age., s. 178

¹³ Abdülkadir Donuk, **Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Ünvan ve Terimler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, s. 101

¹⁴ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 36

¹⁵ Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, **Vekayi Babur'un Hâtıratı**, çev. Reşit Rahmeti Arat, 2. baskı, TTK, Ankara 1987, C. II, s. 173-175, 625

¹⁶ Fuzuli Bayat, **Orta Türkçe Sözlük**, Yalın Yay., İstanbul 2008, s. 294

¹⁷ Şevket Sami, **Kâmus-ı Türkî**, Dersaadet Matbaası, 1317

¹⁸ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 35

¹⁹ Fuzuli Bayat, age., s. 286

²⁰ bk. Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it-Türk**, çev. Besim Atalay, TDK, 5. Baskı, Ankara 2006, C. III, s. 44, 216, 371 ve C. IV, s. 302

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*yarak*²¹ kelimelerinin bir arada kullanılmasıyla oluşan *kirek yarakçı* terimi, Osmanlıcada ise *levazım* olarak geçmektedir. Ancak Osmanlıcada kullanılan *levazım*, silahlı kuvvetlerin giyecek ve yiyecek ihtiyacı veya silahlı malzemeler dışında kalan çeşitli ihtiyaçları ifade eden daha geniş bir anlamı içermektedir²². Hatta askeri düzen içerisinde levazım dairesi oluşturulduğu bilinmektedir.

Yarak kelimesini eski Türk yazıtlarında da görmekteyiz. *Yarak* ve *yarık*²³ şeklinde *Köl Tigin* ve *Tonyukuk Yazıtlarında* bahsi geçen kelime, *silah* anlamında kullanılmaktadır²⁴. Terim ayrıca orta zaman Türk dilinde de hazırlık; silah; yarar, fayda; serbest; ışık; şimşek anlamlarında kullanılmaktaydı²⁵.

Süngü anlamına gelen *nize* kelimesinden türetilmiş olan *nizeçi* terimi de mızrakçı, süngü ile savaşan kişi, süngücü anlamlarına gelmektedir²⁶. Süngü yerine kullanılan *nize* kelimesi, eski Türk yazıtlarında farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yazıtlarda süngü anlamında kullanılan kelime *sünüg* olup²⁷; süngülü, mızraklı anlamlarında *sünüglik* tabiri kullanılmaktadır²⁸.

Yine Türkistan'da bir rütbe adı olarak rastladığımız *şükürçi* de şemsiyedar anlamında kullanılmaktadır²⁹. Terimi burada zikretmemizin sebebi, rütbe adı olarak kullanıldığını görmemizdir. Ancak anlamına bakıldığında, daha önceki ya da sonraki devirlerde ne şekilde kullanıldığını takip edememekteyiz.

Moğolcada devlet şöleni ya da toyu anlamında kullanılan *şilen* kelimesi, eserde askerlerin yemeğini dağıtan memur anlamıyla *şilençi* şeklinde geçmektedir³⁰.

²¹ Kelime Divanü Lûgat-it-Türk'te *yarağ* şeklinde kullanılmakta olup, yine fırsat, imkan anlamlarına gelmektedir. bk. age., C. I, s. 300; C. II, s. 90, 234; C. III, s. 13, 28, 49, 355; C. IV, s. 747-748

²² Alî Şîr Nevâyî, age., s. 35

²³ Yarık kelimesini eski Türk devletlerinde zırh anlamında kullanıldığını da görmekteyiz. bk. Abdülkadir Donuk, age., s. 107

²⁴ "...*yaraklıg kandan kelip yanya iltidi?*...", "...Silahlılar nereden gelip dağıttılar..." bk. Hüseyin Namık Orkun, age., s. 40-41; "...*On tutuk yorçın yaraklıg eliğın tutdı. Yaraklıgıdı kaganka enç uladı?*...", "...*On tutukun silahlı elini tuttu. Silahlı olarak hakana getirdi?*..." bk. Hüseyin Namık Orkun, age., s. 44-45; "...*bu Türk budunka rayıklıg yagıg yeltürmedim?*...", "...*bu Türk milletine silahlı düşman getirmedim?*..." bk. Hüseyin Namık Orkun, age., s. 118-119.

²⁵ Fuzuli Bayat, age., s. 533

²⁶ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 36

²⁷ Hüseyin Namık Orkun, age., s. 46-47; Hüseyin Namık Orkun, age., s. 110-

111

²⁸ Hüseyin Namık Orkun, age., s. 40-41

²⁹ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 37

³⁰ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 36

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Nevâî'nin eserinde *-çi* son eki kullanılarak türetilen meslek veya yüksek memuriyet adlandırmalarına verilen örneklerden Türk ordu teşkilatı içerisinde yer alan terimlerin sonuncusu olarak *cibeçi* kavramına rastlamaktayız. Kelimenin kullanımı Osmanlıcada da görülmekte olup, *cebeci* şeklinde geçmektedir³¹. Çağatayca'da silah yapımcısı anlamına gelen terim, Osmanlıcada anlam genişlemesine uğramıştır. Buna göre, Osmanlı'da *cebeci*, yalnız silah yapım işiyle uğraşmayan, aynı zamanda üretimini yaptığı silah ve benzeri levazımı koruyarak savaş zamanında bunları mevzilere ve tabyalara kadar sevk etmekle görevli memurlara denirdi. Cebeciler yeniçeri ocağı içerisinde yer almaktaydılar³².

Muhâkemetü'l-Lügateyn'de, sultanların savaş zamanındaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılan bazı kavramlara da değinilmiştir. Nevâî bu kavramların, kelimelere *vav* ve *lam* eklemek suretiyle elde edildiğini bildirmektedir. Bu terimler, *karavul*, *hirevül*, *yangavul*, *sözevül*, *tapavul*, *kitpevül* ve *yasavul* olarak kullanılmaktadır³³.

Moğolca kullanımı *bulcungar* olan *karavul* terimi, bekçi; müfreze, posta; keşif kolu anlamlarına gelmektedir. Bu birlik, herhangi bir ani baskına karşı tedbir amacıyla ordunun bulunduğu yerin etrafına konuşlandırılan askerlerden oluşmaktaydı³⁴. Eski Türk devletlerinde gözleyici, muhafız anlamlarına gelen *karakçı*³⁵ terimine yakın bir anlam ifade eden *karavul* kelimesinin, Moğolcada farklı kullanımları da bulunmaktadır. Nöbetçi, bekçi, karakol anlamlarındaki *Hara'ul* veya *haragul* gibi kullanımların yanı sıra, ileri karakol postası anlamını taşıyan *sa'urin hara'ul* tabirine de rastlamaktayız³⁶. *Karavul* terimi Altın Orda devlet teşkilatında, gözetçi, bekçi; ordunun ani bir baskına uğramaması için, ordugâhın etrafına çıkarılan keşif kolu, atlı haberci anlamlarında kullanılmaktaydı³⁷. Altın Orda Hanı Toktamış'ın 1381 tarihli yarlığında ise ordunun muhafız askeri anlamında *bökevül* sözcüğü kullanılmıştır³⁸. Zeki Velidi'nin aktardığı bilgiye göre, Tatar ve Moğollar arasında gerçekleşen savaşın aktarıldığı Uluğ Bey

³¹ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 37

³² Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 24. Baskı, Ankara 2007, s. 127

³³ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 178

³⁴ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 43; Fuzuli Bayat, age., s. 244

³⁵ Abdülkadir Donuk, age., s. 99

³⁶ Manghol-un Niuça Tobça'an, **Moğolların Gizli Tarihi**, çev. Ahmet Temir, 3. Baskı, TTK, Ankara 1995, s. 70

³⁷ A. Melek Özyetgin, "Eski Türklerde Haberleşme ve Posta Teşkilatı", age., s. 210

³⁸ A. Melek Özyetgin, "Altın Orda Hanı Toktamış'ın Bik Hacı Adlı Kişiyeye Verdiği 1381 Tarihli Tarhanlık Yarlığı", age., s. 41, 43, 53

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

tarafından nakledilen Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un ordusunun yedi kısma ayrıldığı zikredilmektedir. Buna göre *karavulun* da bu ordunun birinci kısmı olarak ordunun önünde yer aldığı vurgulanmaktadır³⁹. Mirza Şahrüh dönemine ait bilgi veren *Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî, Tacü's-Selmânî* ve *Ravzatü's-Safa* adlı eserlerde de *karavul* kavramı, gözcü, öncü birlik anlamlarında kullanılmaktadır⁴⁰. *Karavul* terimine Kırım Hanlarından Hacı Girey Han'ın 1453 tarihli, Mengli Girey Han'ın 1467 tarihli yarlıklarında da rastlanmaktadır ve bu yarlıklarda *karavul* terimi nöbetçi, gözcü, karakol anlamlarında kullanılmaktadır⁴¹. Altın Orda hanlarından Temir Kutluk'a ait 1397 tarihli yarlıkta ise *karavulluk* terimi kullanılmış olup, nöbetçilik, gözcülük anlamına gelmektedir⁴². Osmanlıcada *karavul* teriminin *karakol* şeklinde karşılandığı görülmektedir. Eski kullanımına yakın bir anlam ifade eden *karakol*, geceleri asayiş sağlayan kişi, bekçi ya da gece bekçisi olarak geçmektedir⁴³.

Babür'ün Hatıratında (Vekâyî) karavul teriminin kullanıldığı görülmektedir. Arat'ın terim hakkında verdiği açıklamalar dikkate alındığında, *karavul* kelimesinin yukarıda verdiğimiz bekçi, müfreze, keşif kolu gibi anlamlarının yanı sıra, öncü manasında kullanıldığını da görmekteyiz. Bu bakımdan Babür'ün hatıratında *karavul* teriminin yerini *çağdavul* sözü almaktadır⁴⁴. Eski Türklerde ise, öncü manasında *yezek* sözcüğü kullanılmaktaydı⁴⁵. Bizim açıklamasını verdiğimiz *karavul* terimi, *Babür'ün Hâtıratı'nda (Vekayi)* öncü anlamında kullanılmak suretiyle, aşağıda açıklamasını yapmaya çalıştığımız *hirevül* tabiri ile aynı manaya gelmektedir. Burada örneğini vermeye çalıştığımız kelimeler arasındaki bu anlam değişmesi, Türk tarihinin çeşitli dönemlerinde oldukça sık rastlanan bir durumdur. Çünkü kullanılan tabirlerin anlamları, zaman içerisinde yaşanan coğrafyanın da değişmesi ile yakından ilgili olarak bazen daha dar, bazen ise çok daha fazla ifadeyi içerisinde barındıran şekliyle tevarüs etmektedir.

³⁹ A. Zeki Velidi Togan, **Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili**, Enderun Kitabevi, 2. baskı, İstanbul 1982, s. 100

⁴⁰ **Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî, Tacü's-Selmânî ve Ravzatü's-Safa**'dan aktaran İsmail Aka, **Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)**, TTK, Ankara 1994, s. 53, 79, 131, 133, 189

⁴¹ A. Melek Özyetgin, **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi**, TDK Yay., Ankara 1996, s. 113, 115, 143, 220

⁴² A. Melek Özyetgin, age., s. 107, 137, 220

⁴³ Şevket Sami, age., s. 1061, 1067

⁴⁴ Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, **Vekayi Babur'un Hâtıratı**, çev. Reşit Rahmeti Arat, 2. baskı, TTK, Ankara 1987, C. I, s. 26, 113, 124; C. II, s. 248, 297, 301, 351, 415, 417, 615

⁴⁵ Abdülkadir Donuk, age., s. 109

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Kimi zaman bu değişim, o kelimenin artık gündelik hayatta yer almaması olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Askeri terimlerden biri olan *hirevül*, öncü birlik anlamına gelen ileri kol olarak Türk askeri teşkilatı içerisinde yer almaktadır⁴⁶. Çingiz Han'ın kurmuş olduğu askeri teşkilatın devam ettirildiği görülen Timurlularda, ordunun öncü birliği anlamında kullanılan *irevül* veya *monglay* tabirlerine rastlanmaktadır⁴⁷. Biz *irevül* kelimesini *Babür'ün Hâtırati*'nde ve Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserinde de görmekteyiz. *Vekâyi*'de kelime *irevül* şeklinde geçmekte olup, yine öncü birlik, ileri kol anlamlarında kullanılmıştır⁴⁸. *Kutadgu Bilig*'de öncü birlik anlamında *yezek* sözü kullanılmış olup, ordunun nasıl olması gerektiği konusunda verilen bilgi içerisinde, *öncü kuvvet düşmanın yanına sokulmalı, otuna suyuna iyice dikkat etmelidir*, denilmektedir⁴⁹. Buradaki anlatımdan yola çıkarak, Türk ordusu için öncü birliklerin ne kadar önem arz ettiği rahatlıkla görülecektir. Çünkü öncü birlikler, bir muharebe öncesi düşman hakkında en son bilgileri, hatta bilinmeyenleri öğrenerek karargâha ulaştırmakla görevlidirler. Onların getirdiği bilgilerle savaş için düşünülen stratejiye şekil verilmektedir.

Muhâkemetü'l-Lügateyn'de geçen ve Türk ordu teşkilatı içerisinde gösterebileceğimiz bir başka terim de taraf, kenar, yan kelimelerinden türetilmiş *yangavul* kelimesi olup, sınır muhafızı anlamında kullanılmıştır⁵⁰. Altın Orda Devletinde ise yol ve sınır muhafızı anlamlarında *totkavul* terimi kullanılmaktaydı⁵¹.

Savaş durumu söz konusu olduğunda, sefer yapılacağı duyurulması bir gelenek halini almıştı. Nevâyî'nin eserde kullandığı *sözevül* terimi de bu görevi ifa etmekle sorumlu olan kişiye denirdi. *Sözevülün* bir başka görevi ise, seferde görev yapacak askeri toplaması, eğer birlikler içerisinde asker kaçakları söz konusuysa da bunları kendi tabur ya da bölüğüne teslim etmesiydi⁵². Böylece bir nevi askeri disiplin sağlanmış olmaktadır.

⁴⁶ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 42

⁴⁷ İsmail Aka, age., s. 188-189

⁴⁸ Gazi Zahirüddin Muhammed Babür, age., C .I, s. 73, 74, 84, 93; C. II, s. 137, 234, 614

⁴⁹ **Kutadgu Bilig**: 2349

⁵⁰ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 44

⁵¹ A. Melek Özyetgin, agm., s. 41, 43, 55

⁵² Alî Şîr Nevâyî, age., s. 43

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Nevâyî'nin zikrettiği hizmetkâr; öncü, keşifçi anlamlarına gelen *tapavul* teriminin ise, hizmet etmek ve bulmak anlamlarında kullanılan *tap* sözcüğü⁵³ ile türetilmiş olduğu görülmektedir⁵⁴.

Kitpevül terimi, Moğolca bir kelime olan yatmak anlamındaki *kepte-* sözüden gelmekte ve gece muhafızı, nöbetçi kıtası anlamlarında kullanılmaktadır⁵⁵.

Eserde geçen *yasavul* terimi,⁵⁶ orta zaman Türk dilinde, hükümdarların en yakınında bulunan hassa alayı, yasakçı, muhafız, emir subayı gibi anlamlarda kullanılmaktaydı⁵⁷. Safeviler döneminde yazıldığı bilinen ve Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu, Osmanlı tarihini yıllara göre aktaran *Ahsenü't-Tevârih* adlı eserde de *yasavul* sözcüğüne rastlanmaktadır. Terim bu eserde zırhlı birlikleri düzene koyan kişinin adı olarak kullanılmaktadır⁵⁸.

Muhâkemetü'l-Lügateyn'de Türk ordu teşkilatı içerisinde yer alan kavramlardan sonuncu grup ise, Ali Şîr Nevâyî'nin belirttiği üzere, *-l* eki kullanılmak suretiyle fiillerden isim yapma yoluyla elde edilmektedir.

Bu gruba dahil olan terimlerden ilki, muhasara, abluka anlamlarına gelen *kabal* ve *kahal* sözcükleridir. *Kabal*, kapamak, örtmek anlamında kullanılan kapa- veya kaba- fillerinden türemektedir.⁵⁹ Sarmak, çevrelemek, abluka altına almak anlamlarında kullanılan kahamak fiilinden türediği görülen *kahal* da Moğolcadan gelmektedir⁶⁰.

Nevâyî'nin eserinde yer verdiği *tarkal* terimi, ordunun çözülmesi, gevşemesi anlamlarında kullanılmış olup, yine Moğolcadan Türkçeye geçmiş bir kelime olarak görülmektedir. Ali Şîr Nevâyî, eserinde Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü ispatlamaya çalışırken Türk-Moğol ayrımını söz konusu etmemiştir. Çünkü Doğu Türk sahasında Türk-Moğol ittifakı döneminden önemli kültür öğeleri birlikte yer almaktadır. Bir başka deyişle, Çingiz Han ile birlikte Türkçe'nin durumu değişmiş, mevcut hali belirleyen çevre ve şartlar

⁵³ Sözcüğün hizmet etmek anlamında kullanımı için bk. Hüseyin Namık Orkun, age., s. 156-157, 471, 525

⁵⁴ Ali Şîr Nevâyî, age., s. 44

⁵⁵ Ali Şîr Nevâyî, age., s. 43

⁵⁶ Ali Şîr Nevâyî, age., s. 44-45

⁵⁷ **Tarama Sözlüğü**, TTK Yay., Ankara 1972, c. VI, s. 4367

⁵⁸ Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü't-Tevârih**, çev.: Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2006, s. 154

⁵⁹ Ali Şîr Nevâyî, age., s. 45

⁶⁰ Ali Şîr Nevâyî, age., s. 45, 120-121

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Türkçenin söz varlığına Moğolcadan yeni kelime ve ekler katmıştır⁶¹. Ayrıca Nevâyî, en küçük anlam farkı için bile sözcük yaratıldığına, bu nedenle de yakın anlamlı sözcüklerin sayısının çok olduğuna dikkat çekmektedir ve Farsçanın bundan yoksun olduğunu belirtmektedir⁶².

Muhâkemetü'l-Lügateyn'de Türk askeri teşkilatı içerisinde yer alan terimlerden son olarak, celb anlamına gelen *tunkal* ve saf, alay anlamlarında kullanılan *yasal* sözcüklerini göstermek mümkündür⁶³.

Sonuç

Yukarıda karşılaştırmalı olarak açıklamalarına yer verdiğimiz terimler bize göstermektedir ki, Türk ordu teşkilatı içerisinde en alt kademedен üst kademeye, sultan ya da hakanın en yakınında bulunan askeri birliklere kadar bir takım görevlendirmeler söz konusudur. Bu görevlendirmeler, yalnızca verilen işin yerine getirilmesi olarak yorumlanmamalıdır. Çünkü sözünü ettiğimiz terimler, belirli bir düzen çerçevesinde oluşturulmuş, nizami bir organizasyonun temel göstergeleri olarak görülmektedir. Nevâyî'nin *Muhâkemetü'l-Lügateyn* adlı eserinde yer alan bu terimler, Türk ordusunun ya da askeri nizamının tek bir parçadan ibaret olmadığını da göstergesidir. Yani kendilerine belirli görevler verilmiş birlikler söz konusudur. Örneğin, Türk ordusunun öncü birliği, nöbet için muhafız alayı, savaşlardan önce düşman hakkında son durumu iletcek olan bir keşif birliği ve hakanı korumakla görevli bir bekçi veya muhafız birliği söz konusudur. İşte tüm bunlar bize Türk askeri teşkilatının belirli bir askeri disiplin içerisinde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Şüphesiz ki, bu terimlerin Türk tarihinin daha sonraki dönemlerinde de karşılığını görüyor olmamız, askeri disiplinin sürekli gelişim içerisinde olduğuna işaret eder. Ayrıca kullanılan terimlerin ilerleyen dönemde farklı ifadelerle karşılanması ya da bu terimlerin daha geniş bir anlamı taşıyacak şekilde bir kullanıma sahip olması da yine Türk ordu teşkilatının sürekli gelişiminin bir başka delili olarak değerlendirilmelidir. Eğer planlanarak oluşturulmuş bir askeri düzen söz konusu olmasaydı, o zaman yukarıda geçen terimlerin hiçbiri olmadan ya da özel olarak bu isimlendirmelere başvurulmadan yapılacak iş, herhangi biri tarafından da ifa edilebilirdi.

⁶¹ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 46-47

⁶² Zühal Kargı Ölmez, "Çağatayca Sözlükler", *Kebikeç*, S. 6 (1998), s. 137

⁶³ Alî Şîr Nevâyî, age., s. 47

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

KAYNAKÇA

- AKA, İsmail, **Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)**, TTK, Ankara 1994
- Alî Şîr Nevâyî, **Muhâkemetü'l-Lügateyn İki Dilin Muhakemesi**, (Haz.: F. Sema Barutçu Özönder), TDK Yay., Ankara 1996
- ALKAYA, Ercan, "Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları", **Türk Kültürü**, C. XXXIX, S. 459, 2001, s. 442-448
- AYDIN, Erhan, **Şine Usu Yazıtı**, Karam Yay., Çorum 2007
- BAYAT, Fuzuli, **Orta Türkçe Sözlük**, Yalın Yay., İstanbul 2008
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2007
- DONUK, Abdülkadir, **Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Ünvan ve Terimler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988
- ERGUN, Pervin, **Dede Korkut Hikayeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-shu)**, (Haz.: İsenbike Togan, Gülnar Kara, Cahide Baysal), TTK Yay., Ankara 2006
- Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, **Vekayi Babur'un Hâtıratı**, C. I-II, (Çev.: Reşit Rahmeti Arat), TTK Yay., Ankara 1987
- GÖMEÇ, Saadettin, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü't-Tevârîh**, çev.: Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2006
- IŞIN, Priscilla Mary, "Türk Okçuluk Araştırmaları ve Paul E. Klopsteg (1889-1991)", **Acta Turcica (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi)**, S. 1 (Ocak 2009), s. (233-241)
- KAÇALIN, Mustafa S., **Dedem Kordut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazan Beg ve Gayrı**, Kitabevi, İstanbul 2006
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay., İstanbul 2004
- Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it-Türk**, C. III-IV, (Çev.: Besim Atalay), TDK Yay., Ankara 2006
- Manghol-un Niuça Tobça'an, **Moğolların Gizli Tarihi**, (Çev.: Ahmet Temir), TTK Yay., Ankara 1995

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- ORKUN, Hüseyin Namık, **Eski Türk Yazıtları**, TDK Yay., Ankara 1994
- ÖGEL, Bahaeddin, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, C. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C. 7, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, C. I, TTK Yay., Ankara 2003
- ÖLMEZ, Zuhâl Kargı, “Çağatayca Sözlükler”, **Kebikeç**, S. 6 (1998), s. 137-144
- ÖZCAN, Aynur Öz, “Çağdaş Özbek Edebiyatında Ali Şir Nevayî”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 4 / S. 3 (Eylül 2007), s. (141-155)
- ÖZYETGİN, A. Melek, **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi**, TDK Yay., Ankara 1996
- ÖZYETGİN, A. Melek, “Altın Orda Hanı Toktamış’ın Bik Hacı Adlı Kişiyeye Verdiği 1381 Tarihli Tarhanlık Yarlığı”, **Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler**, Ötüken Yay., İstanbul 2005, s. 37-58
- ÖZYETGİN, A. Melek, “Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitâbu’l-İdrâk li Lisâni’l-Etrâk’te Kişi Adları”, **Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler**, Ötüken Yay., İstanbul 2005, s. 251-265
- ÖZYETGİN A. Melek, “Eski Türklerde Haberleşme ve Posta Teşkilatı”, **Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler**, Ötüken Yay., İstanbul 2005, s. 209-224
- ŞAHİN, Köksal, “Eski Türklerde Merkezi İdare”, <http://www.akademiktarih.com/eski-turklerde-merkezi-idare.html> (ET: 07.01.2010)
- Şevket Sami, **Kâmus-ı Türkî**, Dersaadet Matbaası, 1317
- Tarama Sözlüğü**, TTK Yay., Ankara 1972, c. VI, s. 4367
- TOGAN, A. Zeki Velidi, “Ali Şîr”, **İslam Ansiklopedisi**, C. I, M.E.B. Yay., İstanbul 1978, s. (349-357)
- TOGAN, A. Zeki Velidi, **Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1982
- Yusuf Has Hâcib, **Kutadgu Bilig**, (Çev.: Reşid Rahmeti Arat), TTK Yay., Ankara 1988

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*